

А. Бадида

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
(ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)*

ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНОГО БЛОКУ» В ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: ДОКТРИНА І СУДОВА ПРАКТИКА

Поняття «конституційного блоку» (іншими словами це конституція у широкому розумінні) якраз у Французькій Республіці отримало реальне застосування, адже французька Конституція – це не просто текст разом з преамбулою (як в Україні), а й ряд інших правових актів, що власне і варте дослідження. Для України досвід Франції є актуальним не лише через подібну форму правління, а й з точки зору розуміння поняття конституції.

Метою дослідження є з'ясування сутності «блоку конституційності», а саме які джерела становлять поняття «конституційного блоку» у Франції.

Конституційна Рада Французької Республіки рідко вживає поняття «конституційний блок», частіше вживається термін «еталонні стандарти для перевірки конституційності» або «принципи та норми, що мають конституційну цінність» [1, Р. 129]. Так, у правовій доктрині Франції конституційними вважаються усі правові норми, що застосовані Конституційною Радою у її контролі над законами. Термін «конституційний блок» відображає те, що норми, котрі складають його зміст, теоретично знаходяться на одному рівні в ієрархії норм, а саме на конституційному рівні. Отже, які норми утворюють блок конституційності?

По-перше, це **Конституція від 4 жовтня 1958 року**, яка складається з 92 статей та по праву є основним текстом П'ятої Республіки. В її основі - принцип суверенітету народу, а також йдеться про основні аспекти та повноваження органів державної влади, про міжнародні договори тощо.

Конституційний текст був істотно доповнений у контексті проведення реформи 2008 року, зініційованої тодішнім президентом Н.Саркозі, у результаті якої був прийнятий Конституційний закон «Про модернізацію інститутів V Республіки» (набрав чинності 1 жовтня 2008 року). **Основні моменти цього конституційного закону зводяться до наступного:**

1. Надання парламенту додаткових повноважень. Якщо коротко, то Конституція прямо покладає на Парламент завдання контролювати уряд та оцінювати державну політику (ст. 24). Сприяє парламенту у його місії Рахункова палата (ст. 47-2). Важливість комісії по розслідуванню була підтверджена доповненням до Конституції статті 51-2, що надає їй конституційну основу.

2. Встановлення певних нових повноважень для Президента Республіки. Цей закон надає главі держави можливість виступити перед парламентом (ст. 8). Раніше президент міг виступати на парламентських зібраннях лише шляхом письмових повідомлень. Також після реформи 2008 року «ніхто не може здійснювати більше двох наступних мандатів» (ст. 6), тобто десять років повноважень. У статті 13 Закону йдеться про призначення на певні посади. Тепер це може здійснюватися після висновків компетентних постійних комітетів у Національному зібранні та Сенаті. Їх члени можуть скористатися правом вето, коли більшість у три п'ятих поданих голосів виступають проти президентського вибору.

3. Надання громадянам нових прав: право будь-якого громадянина оспорювати закон у процесі судового розгляду («питання пріоритетного конституційного контролю» (франц. QPC) (ст. 61-1), створення інституту Захисника прав, що відповідальний за збір скарг від людей, що вважають себе постраждалими від роботи на державній службі (ст. 71-1), можливість подання петицій до Економічної, Соціальної та Екологічної Ради (ст. 69) [2].

Отже, конституційні зміни 2008 року завершили формування конституційного тексту як складової «конституційного блоку».

Конституція 1958 року містить свою **Преамбулу**, яка має нормативний характер і за своїм змістом є досить короткою (містить такі принципи як повага до прав людини та національного суверенітету, а також «направляє» до таких джерел як Декларація прав і свобод людини і громадянина 1789 року, Преамбула Конституції 1946 року, Хартія навколишнього середовища 2004 року.

У рішенні від 16 липня 1971 року Конституційна Рада вперше зробила посилання на текст Конституції та її преамбулу як на основу своїх висновків. Так, у тексті преамбули «урочисто утверджуються основоположні принципи, які визнані законами Республіки». Французькі конституціоналісти вважають, що преамбула повинна розглядатися як невід'ємна частина установчого акту V Республіки [3].

Наступною складовою «блоку» є **Преамбула Конституції 1946 р.** Вона визначає права і свободи людини, зокрема соціальні права: право на отримання роботи, на страйк, право на охорону здоров'я, відпочинок тощо, а також створює конституційну основу для соціально-економічних реформ.

У пункті 10 рішення від 15 січня 1975 року йдеться про наступне: «враховуючи, що жодне з виключень, що передбачені законом, у його нинішньому вигляді не суперечать одному із основоположних принципів, визнаних законами Республіки, і при цьому він не ігнорує принцип, викладений в *преамбулі Конституції 27 жовтня 1946 року*, згідно з яким нація гарантує дитині охорону здоров'я, не більше, ніж будь-яке з інших положень, що мають конституційну цінність, закріплених у тому ж тексті [4]. Так, на сьогодні майже усі положення преамбули Конституції 1946 року (крім тих, що присвячені Французькому Союзу) мають конституційне значення. Так, Преамбула до Конституції від 27 жовтня 1946 року більше спрямована на захист економічних та соціальних прав, ніж особистих, а також містить принципи, що стосуються міжнародних відносин Франції.

Ще одне важливе для Франції джерело – **Декларація прав і свобод людини і громадянина 1789 р.**, – також має конституційну силу. Положення Декларації стали основою французької республіканської моделі.

Відповідно Декларація прав людини і громадянина 1789 року є стандартом для контролю конституційності, що здійснюється Конституційною Радою (рішення 71-44 від 16 липня 1971 р. та 27 грудня 1973 р.). Вперше Конституційна Рада посилається на принцип рівності, що є у Декларації у рішенні від 27 грудня 1973 року (було визнано неконституційними ряд положень бюджетного закону 1974 року) [5]. Це означає, що права та принципи, визначені у 1789 році мають «повну конституційну цінність» (рішення № 81-132 від 16 січня 1982 року). І звісно не можна не вказати на те, що Декларація 1789 року стала джерелом натхнення для розробки інших інструментів захисту основних прав, таких як Загальна декларація прав людини (10.12.1948 р.) та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (4.11.1950 р.). Зміст складають положення про рівність прав громадян, визнання індивідуальних свобод, суверенітет нації, розподіл влад тощо. Конституційна Рада і надалі продовжує використовувати положення, що зазначені у Декларації 1789 року, зокрема окреслила релігійну свободу, рівність усіх перед законом, свободу вираження поглядів, неретроактивність кримінальних законів тощо.

Основні принципи, визнані законами Республіки (PFRLR) є також складовими «конституційного блоку». Вони створені законодавчим шляхом, проте не відображені у змісті конституції. Ці принципи (як уже зазначалося) згадуються у преамбулі Конституції 1946 р., але не перераховані. Йдеться про наступні принципи, котрі впливають із рішень Конституційної Ради – свобода совісті, свобода асоціацій, свобода освіти, незалежність викладачів університету тощо. Вперше тези щодо принципів, визнаних законами Республіки, було зроблено 16 липня 1971 року (рішення про свободу асоціацій). Крім того, Конституційна Рада у двох своїх рішеннях (від 20 липня 1988 року [6] та 4 липня 1989 року [7]) визначила критерії, яким повинен відповідати принцип, щоб він був таким принципом, що визнаний законами республіки:

1. Впливати з республіканського законодавства (а не з законодавства монархії, чи імперії, чи режиму Віші);
2. Виходити із законодавства, яке діяло до набрання чинності преамбулою Конституції 1946 року;
3. Принцип не було відмінено іншим республіканським законодавством.

Принципи, визнані законами Республіки попередньо хоча й створені законодавцем, але «конституційну» силу надає їм орган конституційної юрисдикції – Конституційна Рада. По суті Конституційна Рада їх «розгортає» зміст цих принципів у своїх рішеннях.

Останньою складовою «конституційного блоку» є **конституційний закон Французької Республіки «Про Хартію навколишнього середовища» від 1 березня 2005 року** (посилання на неї було включено до преамбули діючої Конституції). Тож, положення так званої Екологічної хартії отримали статус «конституційних» та входять до «блоку». Вищезгаданий закон складається з десяти статей, що врегульовують питання екології, обґрунтовуючи її прийняття тим, що «майбутнє існування людства не можливе без природи» тощо. Важливе значення має ст. 5, яка закріплює принцип застереження і передбачає, що «коли спричинення шкоди може серйозно та безповоротно вплинути на навколишнє середовище, державні органи забезпечують, застосовуючи принцип застереження та в зонах їх відповідальності, впровадження процедур оцінки ризиків та прийняття попередніх та пропорційних заходів для запобігання виникненню шкоди» [8].

Так, Екологічна хартія закріплює нові так звані права «третього покоління». Йдеться про права кожного «жити у середовищі з дотриманням норм охорони здоров'я», «отримувати інформацію про охорону навколишнього середовища від органів державної влади» тощо.

Висновки.

Отже, «конституційний блок» – поняття, яке вживається у Франції для позначення тих актів, котрі прирівнюються за своєю юридичною силою до

Конституції 1958 року. До цього «блоку» входять Конституція 1958 року та її Преамбула, Преамбула до Конституції 1946 року, Декларація прав людини та громадянина 1789 року, основні принципи, визнані законами Республіки (з рішень Конституційної Ради), а також Закон «Про хартію навколишнього середовища» від 1 березня 2005 року.

Для України цінним є досвід сприйняття ролі й значення преамбули до Конституції Французької Республіки, зокрема її нормативного характеру та інструментальної мети у тлумаченні Конституції. Окрім того, досвід розуміння «конституційного блоку» у Французькій Республіці важливе для розширеного розуміння Конституції України з включенням до неї не лише тексту (з преамбулою), а також деяких інших установчих документів Української держави – Акту проголошення незалежності України 1991 року.

-
1. AgnesRoblot-Troizier. Le Conseil constitutionnel et les sources du droit constitutionnel. JusPoliticum. 20-21, Juillet 2018.P. 129-141.
 2. Loi constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve R?publique. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000019237256>
 3. D?cision № 71-44 DCdu 16 juillet 1971. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1971/7144DC.htm>
 4. D?cision № 75-55 DCdu 15 janvier 1975. URL:<https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1975/7454DC.htm>
 5. D?cision № 73-51 DCdu 27 d?cembre 1973.URL:<https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1973/7351DC.htm>
 6. Loin° 88-828 du 20 juillet 1988 portantamnistie. URL:<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000684074>
 7. D?cisionn° 89-254 DC du 4 juillet 1989. URL : <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1989/89254DC.htm>

8. Loiconstitutionnelle N° 2005-205 du 1 mars 2005. URL :
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000790249>